

Wrocław 24. 10. 2016 r.

prof. dr hab. Zdzisław Julian Winnicki
Instytut Studiów Międzynarodowych
Uniwersytetu Wrocławskiego

Opinia – recenzja monografii Artura R. Kozłowskiego *Geopolityczne przemiany białoruskiej przestrzeni cywilizacyjnej*, Warszawa 2015, Wyd. CedeWu, ss. 332., oraz dorobku naukowego stanowiącego podstawę wniosku o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego

I. Recenzja / opinia o monografii stanowiącej podstawę wniosku

Przedmiotowa monografia mająca stanowić podstawę procedury habilitacyjnej składa się z wprowadzenia metodologicznego, czterech merytorycznych rozdziałów, zakończenia, streszczenia w języku angielskim oraz bibliografii.

Temat – tytuł rozprawy odnosi się do rzadko podejmowanej w piśmiennictwie zarówno polskim jak i zagranicznym w tym białoruskim, kwestii paradygmatu cywilizacyjno – geopolitycznego jako metody wyjaśnienia specyfiki białoruskiej tożsamości politycznej oraz wynikającej z tego formy ustrojowej, ekonomicznej oraz polityki zagranicznej tej pierwszej w historii, formuły suwerennego białoruskiego państwa narodowego. Także postaw społeczno – politycznych współczesnych Białorusinów.

Większość analiz odnoszących się do współczesnej Białorusi koncentruje się na fenomenie białoruskiego autorytaryzmu oraz rzekomej rusofilii upatrując w tych dwu wektorach przyczyny obecnego białoruskiego fenomenu polityczno – społecznego. A właśnie fenomen ten co podejmowane jest niezwykle rzadko ma swoje uwarunkowanie w dziejach zapóźnionego modernistycznie społeczeństwa, które według części badaczy nie nabyło jeszcze cech nowoczesnego narodu gdyż w okresie, gdy narody europejskie się kształtowały pozbawione było elit narodowych i poddane presji cywilizacyjno – narodowej jaką była zarówno w czasach carskich jak i sowieckich rusyfikacja kulturowo – polityczna. Autor niniejszej recenzji uważa, iż bez zdiagnozowania uwarunkowań cywilizacyjnych Białorusi i Białorusinów nie można w pełni skutecznie przeanalizować a następnie zdiagnozować formułę współczesnej białoruskiej tożsamości narodo – państwowej oraz formy ustroju obecnej Republiki Białoruś. Zatem ta, wyjściowa metoda poznawcza jaką przyjął Autor recenzowanej pozycji jest trafna.

A. Kozłowski rozważania swoje oparł źródłowo o europejskie (unijne), amerykańskie, białoruskie i polskie opracowania typu raporty, analizy, ekspertyzy oraz opracowania statystyczne pochodzące z domen rządowych, pozarządowych oraz instytucji finansowych. Bibliografia (monografie i syntezy) obejmuje 225 pozycji historycznych, politologicznych, ekonomicznych i prawno – międzynarodowych autorów amerykańskich, białoruskich, francuskich, niemieckich, polskich i rosyjskich wśród jakich znajdują się praktycznie

najważniejsze dla podjętego tematu pozycje białorutenistyczne, z tym że nie uwzględnił całości dorobku politologicznego Białorusi (np. Uładzimir Rouda *Palitycznaja sistema Respubliki Biełaruś* wyd. 2011 przez Europejski Uniwersytet Humanistyczny w Wilnie). Bibliografię tę uzupełnia wykaz wykorzystanych artykułów i przyczynków naukowych (ponad 200 pozycji) w pełni reprezentatywnych dla podjętych analiz a także wybrane (ponad 70) artykuły i opracowania typu naukowo – popularnego i publicystycznego.

Bazę źródłową o jaką Autor oparł swoje analizy uznać należy za wystarczającą dla postawienia hipotez, pytań badawczych i po narracji analitycznej, tez które zawarł zarówno bieżąco w tekście jak i przede wszystkim w Zakończeniu (tu jednak zabrakło zdecydowanego określenia przewidywanego *wyboru geopolityczno – cywilizacyjnego współczesnego społeczeństwa/ narodu / państwa białoruskiego*.

Ilustracją źródłową są również opracowane przez A. Kozłowskiego mapki konturowe „Ziem Białoruskich” od czasów ukształtowania się Wielkiego Księstwa Litewskiego do obecnej formuły Republiki Białoruś (9 ikonografii) ukazujące położenie współczesnych ram państwowych Białorusi w kontekście historyczno geopolitycznym (s. 323 – 328).

Założenia metodologiczne są prawidłowe i w oparciu o nie skonstruowano części (rozdziały) monografii odnoszące się do genezy oraz specyfiki Ziem Białoruskich (Autor słusznie używa pojęcia „ziemie Białorusi” wprowadzone do obiegu przez znanego badacza problematyki P. Eberhardta, które to pojęcie zyskuje coraz większe zastosowanie. Eberhardt słusznie po raz pierwszy zastosował to pojęcie „Ziemie Białoruskie” by uniknąć prezentystycznego stosowania pojęcia „Białoruś” jakie dla okresu od średniowiecza używają współcześni badacze białoruscy). Kolejne części rozdziału dotyczą takich zagadnień jak białoruskie współczesne „dziedzictwo *hominum sovieticorum*” oraz skutków „dziedzictwa postkomunistycznego” (roz. 1, 2 i 3).

W podobnym ujęciu i z uwzględnieniem tez wynikających z powyższych rozdziałów Autor konstruuje treść rozdziału 4 – go gdzie kreśli polityczne „perspektywy dla Białorusi”.

Struktura pracy odpowiada zatem założeniom metodologicznym i konstrukcji narracyjno – badawczej przyjętej dla podjętej analizy.

Do dwu pierwszych rozdziałów można mieć najwięcej zarzutów.

W rozdziale 1. zatytułowanym „Białoruś a cywilizacja zachodnia” Autor oparł się praktycznie wyłącznie o współczesny dorobek białoruskiej historiografii tzw. niezależnej. Historiografia ta postępuje się niemal wyłącznie koncepcjami dedukcyjnymi tj. charakteryzującymi genezę białoruskości z góry założonych tez. Białorusini gorączkowo poszukują swej narodowej genezy prezentystycznie upatrując ją w czasach gdy o Białorusinach i Białorusi nikt nie słyszał zaś instytucje zarówno Wielkiego Księstwa Litewskiego (WKL), jak i obszaru etno – politycznego, który się z niego wywiódł traktują bezdyskusyjnie jako „białoruskie państwo Białorusinów” całkowicie abstrahując od westernizacyjnego cywilizacyjnie i ustrojowo wpływu Królestwa Polskiego oraz kopiowanych w samopolonizującym się WKL instytucji demokratycznej Rzeczypospolitej.

Tu właśnie była geneza zachodniego dziedzictwa kulturowo - politycznego, które po rozbiorach Polski (dla Autora [i Białorusinów] tylko Rzeczpospolita - czasem z dodatkiem

„Obojga Narodów”) i likwidacji wyznania unickiego nadającego zachodni ryt ówczesnej rusińsko – protobiałoruskiej tożsamości geopolitycznej, zlikwidowane przez moskiewską „cywilizację rosyjsko – prawosławną” sprowadziły obecny / dzisiejszy dylemat tożsamościowy a zatem i geo - polityczny Białorusinów.

Wywiera to nadal zasadniczy wpływ na białoruską mentalność na dzień dzisiejszy sprowadzając się w praktyce tożsamościowej do huntingtonowskiego *uskoku cywilizacyjnego* „przebiegającego” przez umysły białoruskie. Także do stawiania wręcz pytania typu : „czy na Białorusi są Białorusini” wobec zewnętrznych objawów dominowania w przestrzeni publicznej języka i pop *kultury rosyjskiej*¹.

„Białorusocentryzm” jakim posłużył się mocno bezrefleksyjnie A.R. Kozłowski w powyższym rozumieniu, z rzadka zauważalny w nauce polskiej dostrzegany jest natomiast w nauce niemieckiej (por. prace Rainera Lindnera²). Polega to na tym, że współczesna doktryna białoruska całkowicie ignoruje polską genezę westernizacji „białoruskiej przestrzeni cywilizacyjnej” odmawia również takich wpływów historycznemu władztwu litewskiemu (dla Białorusinów rezerwujących wyłącznie dla siebie nazwę *Lićwinów*) traktowanemu jako władztwo żmudzkie - Żmudzinów.

Powyższy zarzut ma charakter porządkujący, zwracający uwagę na konieczność ostrożności badawczej wobec jednostronnych prezentystycznych a zatem politycznych ujęć historiografii co w szczególności cechuje młode państwowości oraz tzw. narody niehistoryczne. Czy wpływa to na prawdziwość tez Kozłowskiego ? Paradoksalnie, nie gdyż ukazana przez Niego geopolityczna tożsamość współczesnych Białorusinów kształtuje się właśnie w oparciu o lansowany białorusocentryzm. Trzeba być jednak świadomym, że ów fakt społeczny wynika z *mitologizowania* dziejów zarówno własnych jak i otoczenia.

Rozdział 2. „Dziedzictwo białoruskich *hominum sovieticorum*” (s. 111 – 158) Autor z kolei „gubi” Białoruś – w jej etno – geograficznej wersji wobec omawiania nazbyt szeroko znanych z historiografii opisów rosyjskiej i ogólnosowieckiej faz rozwoju imperium zarówno w aspekcie politycznym jak i gospodarczym. Faktyczna i ustrojowa nieistotność i sztuczne utworzenie BSRR dla szachowania Polski ideą „zjednoczenia Zachodniej Białorusi” (BSRR) a następnie uzyskania dodatkowego głosu w Zgromadzeniu Ogólnym ONZ powoduje, że Autor bardziej zajmuje się ekonomiką ZSRS niż przemianami cywilizacyjno – geopolitycznymi przede wszystkim samych sowietów a znacznie mniej przynależnej do imperium części jak to nazywa „ziem Białorusi”.

Do obu w/w rozdziałów należy dodać zarzuty typu technicznego (nazewnictwo), bezkrytyczne używanie współczesnych białoruskich dogmatów jak choćby ten o istnieniu „szlachty białoruskiej”, poddawanej sowieckim represjom „inteligencji białoruskiej” gdy w rzeczywistości byli to narodowi komuniści białoruscy (s. 121), nieuwzględnienie ofiar polskich

¹ Por. np. : *Ці ёсць у Беларусі беларусы? (Пытанне беларускай ідэнтычнасці)//Геапалітычнае месца Беларусі ў Эўропе і свеце* (пад рэдакцыяй Валера Булгакава), Варшава 2006, s. 173 – 178.

² Reiner Lindner z uniwersytetu w Tybindze stwierdza w tej materii, że współczesna historiografia białoruska podobnie jak wcześniej sowiecka działa w „izolacji”, nie wykorzystuje innych ustaleń badawczych aniżeli własne (*zachodnich*, praktycznie wcale - zaś posługuje się często bezkrytycznie wieloma dotychczasowymi ustaleniami nauki sowieckiej). Podkreśla także, że powszechnie występujący we współczesnej białoruskiej historiografii „białorusocentryzm” prowadzi do jej oczywistej polityzacji. – por. Rajner Lindner, *Niazmiennaść i zmieny u postsawieckaj gistoryjagrafii Biełarusi [w:] Biełarus pamiż uschodam i zachadam. Pablemy miżnarodnaha, miżreligijnnaha uzajemadziejańnia, dyjałogu i sintezu*, Albarusica 6. (czastka 1.) Minsk 1997 - 1998, s. 113 - 119.

(w ogóle nie wspomina o polskiej, sowieckiej autonomii w BSRR) operacji z lat 1937 – 1936, operowanie pojęciem „Rosja” a nie ZSRR w odniesieniu do stron Paktu Ribentrop – Mołotow, potraktowanie deportacji (za autorami białoruskimi) lat 1939 – 1941 jako wywózek „zachodnich Białorusinów” (s. 122).

Niewłaściwe jest także samo bezkrytyczne używanie nazwy „Zachodnia Białoruś” dla anektowanych przez ZSRS północno – zachodnich województw II RP i wiele innych podobnych określeń wywiedzionych z nomenklatury zarówno sowieckiej jak i współczesnej historiografii narodo-białoruskiej. Nawet w odniesieniu do tragedii Kuropat Autor nie wspomina słowem o dziesiątkach tysięcy pomordowanych tam Polaków obywateli sowieckiej Białorusi.

Natomiast **rozdział 3.** „Wewnętrzne i zewnętrzne konsekwencje postkomunistycznego dziedzictwa” (s. 159 – 223) interesująco i metodologicznie analizuje trzy kwestie : relacje do narodu i państwa białoruskiego (współczesna Republika Białoruś – sic !) ze strony struktur rządzących obecnie tym państwem oraz dwu *przeciwywilizacyjnych* bloków jakimi są z zachodu Unia Europejska a ze wschodu Federacja Rosyjska.

Polska raczej słusznie, nie jest w tym kontekście uznawana za wpływowego partnera możliwych przemian. Kozłowski opisuje analizując, etapy rozwoju systemu władz (system polityczny) okresu deklaracji suwerenności, tzw. rządów Stanisława Szuszkiewicza i Wiaczesława Kiebicza (katolików – co powszechnej percepcji kojarzone jest na Białorusi z polskim pochodzeniem) do momentu nastąpienia istotnych zmian związanych z dojściem do władzy Aleksandra Łukaszenko.

Kozłowski słusznie przedstawia różnice poglądów na temat państwowotwórczej roli prezydenta Białorusi w tym na „ochronę” społeczeństwa przed negatywnymi zjawiskami społecznymi jakie miały w tym czasie miejsce w Rosji i na Ukrainie (np. oligarchizacja i niekontrolowana prywatyzacja gospodarki) okupione jednak cofnięciem przemian demokratycznych *nota bene* nie cenionych specjalnie przez znaczną część białoruskiego społeczeństwa. Rozdział ten prawidłowo odzwierciedla główne tendencje tego co w późniejszym okresie zostanie objęte zbiorczą nazwą *ideologii państwowej Republiki Białoruś*. Błędna jest natomiast klasyfikacja białoruskiego systemu partyjnego (tabela s. 173) gdzie do partii prorządowych zaliczone są partie opozycyjne wobec systemu. Słuszne jest natomiast zwrócenie uwagi na zmianę nastawienia Łukaszenko z integracyjnego (z Federacją Rosyjską) na stały trend nacjonalistyczny podkreślający od 2010 roku trwałość państwowej suwerenności RB mimo formalnego funkcjonowania w rosyjsko – białoruskim *Państwie Związkowym* i raczej formalnej strukturze jaką jest *Wspólnota Niepodległych Państw*. W pełni prawidłowy jest także opis oraz diagnoza kierunków prezentowanych przez główne nurty białoruskiej opozycji nie mającej jednak większego wpływu na kształtowanie opinii większości białoruskiego społeczeństwa.

Stosunek Federacji Rosyjskiej do państwowości białoruskiej naszkicowany jest wyczerpująco. Zarówno co do współpracy wojskowej, gospodarczej jak i udziału RB w przedsięwzięciach strategicznych typu Eurazjatycki Związek Gospodarczy co zpw. interesów Białorusi ma kapitalne znaczenie dla tutejszego eksportu przemysłowego i żywnościowego oraz w szczególności importu surowców energetycznych. Dane i ich omówienie Autor opiera o szczegółowe opracowania ekonomiczne. Równie wyczerpująco zpw. głównego, wiodącego tematu dysertacji (geopolityczne przemiany w przestrzeni cywilizacyjnej) przedstawione są relacje z Unią Europejską gdzie obok stosunków ekonomicznych Autor słusznie podkreśla i szeroko analizuje znaczenie udziału RB w projekcie Partnerstwa Wschodniego. Wskazuje przy

tym równie słusznie, że poza powyższym polityka UE wobec Białorusi zdecydowanie ustępuje aktywności Federacji Rosyjskiej. Nie wskazuje jednak kierunków jakie mogłaby w przyszłości podjąć UE zaś samo zdjęcie sankcji ekonomicznych i personalnych w związku z zastrzeżeniem do procedur wyborczych w RB Kozłowski słusznie uznaje za kontrproduktywne.

Zagadnienia związane z geopolityczną przyszłością Białorusi równie interesująco choć bez wyraźnej tezy końcowo – perspektywicznej Autor rozwija – kontynuuje w **rozdziale 4.** zatytułowanym „Perspektywy dla Białorusi” (s. 233 - 290).

Rozważania odnoszą się do możliwych scenariuszy rozwoju słusznie nazwanych : „ autarkicznym”, „euroazjatyckim” i wreszcie prozachodnim.

Trzeba zaznaczyć, że te właśnie kwestie są najczęściej dyskutowane w literaturze przedmiotu a tezy – ustalenia Autora nie stanowią zasadniczego *novum*. Natomiast w przeciwieństwie do najczęściej używanych uzasadnień wspomnianej dyskusji, opierają się w autorskim opracowaniu A.R. Kozłowskiego o wcześniej sygnalizowane ustalenia genezy geo – cywilizacyjnej „ziemi Białorusi” na co na ogół nie zwracają uwagi autorzy koncentrujący się na wskaźnikach ekonomicznych (głównie) oraz militarnych i estrowych („reżim”).

Na podkreślenie pozytywne odnośnie do znaczenia treści dwu końcowych rozdziałów zasługuje przywołany przez Kozłowskiego obszerny materiał źródłowy – statystyczny obrazujący / uzasadniający tezy opisowe oraz hipotezy o preferencjach ewentualnego „wyboru” geo - cywilizacyjnego Białorusinów w warunkach dominacji wpływów geopolitycznych Rosji wobec słabo oddziałujących jak to ujął Autor metod *soft Power* stosowanych wobec RB przez Unię Europejską.

Jak zaznaczono, do treści, hipotez, pytań badawczych, tez oraz faktografii zawartych w dwu pierwszych rozdziałach będzie zapewne wiele zarzutów w dalszej dyskusji naukowej. Całość natomiast broni się z racji nowości ujęcia problematyki i zwrócenia uwagi w dyskursie naukowym na znaczenie paradygmatu cywilizacyjnego (obok powszechniej uznawanego paradygmatu geopolitycznego) w zdiagnozowaniu genezy, stanu obecnego i perspektyw rozwoju wydarzeń w państwie cywilizacyjnie rozszczepionym jakim jest niewątpliwie dzisiejsza Białoruś (Republika Białoruś³) gdzie paradygmat cywilizacyjny mimo, iż wyraźnie zauważalny, zdominowany jest przez paradygmat geopolityczny, którego hegemonem jest tak jak w XIX i XX wieku polityczna struktura cywilizacji rosyjsko – prawosławnej czyli po prostu Rosja. Przynajmniej do czasu gdy sama się zdemokratyzuje i zwesternizuje co nigdy nie było jej cechą ani historycznie ani nie jest obecnie. Nie sądzimy także by to było możliwe w przewidywalnej przyszłości.

W związku z tym zauważmy jeszcze jeden wątek zasygnalizowany przez Autora o tym, że na tle obserwowanego współcześnie procesu denacjonalizacji państw obszaru Europy Zachodniej (Kozłowski za przywoływanymi przez siebie autorami jednoznacznie krytykuje nacjonalizm nawet w formule patriotyzmu narodowego, co należy uznać za nieuprawniony ahistoryzm) zwraca uwagę, podobnie jak wielu autorów białoruskich oraz obserwatorów zewnętrznych na nieznacjonalizowanie (brak powszechnej jednoznacznej tożsamości narodowej) współczesnych Białorusinów co pozornie mogłoby zbliżyć rzekomo

³ W nauce przedmiotu oraz szczególnie w dokumentacji prawno – międzynarodowej właściwym i powszechnym jest stosowanie nazwy Republika Białoruś (por. np. traktaty polsko – białoruskie). *Republika Białorusi* to pojęcie niewłaściwie *wymuszane* przez filologów (polskich). Podobnie niewłaściwym jest używanie przez Autora nazwy *Mołdowa* w odniesieniu do ugruntowanej polskiej nazwy Mołdawia.

postnarodowe społeczne struktury europejskie do *prenarodowej* sytuacji społecznej Białorusi. Dalej tego wątku nie rozwija oraz chyba nie zauważa, że decydent białoruski nazywany tutaj chyba na wyrost *dyktatorem* po epizodzie nieudanych zbliżeń z Rosją ostatnio przybrał wyraźnie zauważalny kurs na podkreślanie znaczenia białoruskiej idei narodowej (nacjonalizm) co z jednej strony wzmacnia jego pozycję wśród obywateli RB z drugiej zaś, zbliża do tej politycznej narodowej opozycji, z trzeciej zaś strony obiektywnie utrwała suwerenność państwową wobec „cywilizacyjnego hegemonu” - Rosji. Te jednak rozważania należą do szerszego aniżeli niniejsze uwagi, dyskursu politologicznego. Podkreślić jednak należy, iż Autor słusznie dostrzega w samodzielnym i długotrwałym funkcjonowaniu *reżimu* obiektywne uwarunkowanie utrwalanie suwerenności państwowej RB a za tym utrwalanie w świadomości białoruskiej odrębności politycznej i narodowej od Rosji. Autor konstatując możliwość zaistnienia trzech hipotetycznych wariantów geopolitycznej i geocywilizacyjnej przyszłości Białorusi nie wskazuje na żaden z nich jako ten, który odniesie polityczne zwycięstwo. Jest to stanowisko uprawnione i reprezentowane przez większość białorutenistów. Uzasadnia to nie wprost w wartościowym poznawczo *katalogu* etapów geocywilizacyjnego rozwoju politycznego „Ziem białoruskich” – Białorusi. W 13 – tu punktach tezach zawiera esencję problematyki tego co można nazwać dylematem białoruskim.

Na marginesie powyższego : gdy kilka lat temu (około roku 2011) autora niniejszych uwag recenzyjnych białoruski politolog nie związany z żadną tamtejszą opcją polityczną zapytał : *kakij Wasz prognoz dla Biełarusi ?* – po zastanowieniu, odpowiedź brzmiała : *Niet prognoza*. Wydaje się, na podstawie gruntownego zapoznania się z ocenianą monografią, iż podobnego zdania jest Artur R. Kozłowski.

Hipoteza jaką postawił Autor jest czytelna badawczo, pytania badawcze wyczerpująco właściwe, narracja w zasadzie poprawna z zastrzeżeniami jak wyżej, teza adekwatnie poprawna do założeń przyjętych w hipotezie i dowodzie narracyjnym.

W aspekcie powyższego książkę Artura R. Kozłowskiego należy uznać za istotny przyczynek do naukowej dyskusji o relacjach politycznych w Europie Środkowej i Wschodniej. Mimo zastrzeżeń raczej formalnych niż *stricte* merytorycznych wypada uznać ją za uprawniony element w dorobku aplikacyjnym do usamodzielnienia naukowego.

II. Recenzja / opinia o dorobku naukowym, udziale w realizacjach programów naukowych, eksperckim i dydaktycznym dra Artura R. Kozłowskiego

Artur R. Kozłowski jest autorem dwu monografii (poza książką *habilitacyjną*)- w tym jedna w języku angielskim oraz 30. artykułów, studiów, przyczynków i recenzji.

Monografie to doktorat *Rosja wyparta z Europy : geopolityka granicy pokoju brzeskiego 1918 r.* Toruń 2000 r. (259 ss.) oraz opracowanie monograficzne zatytułowane *Belarusian Prospekt of Euro – Integration* wyd. Londyn 2016 (261 ss.) wiążą się z głównym nurtem badawczym oraz dorobkiem Kozłowskiego, którego efektem jest monografia *habilitacyjna*. Monografii anglojęzyczna (2016 r.) została wydana już po opublikowaniu książki *na tytuł* i zawiera zwłaszcza w części pierwszej wiele powtórzeń tematycznych w tym omówienie wpływów cywilizacji Zachodu na białoruską mentalność oraz związane z tym doświadczenie historyczne

z szczególnym uwzględnieniem skutków sowietyzacji Białorusinów. Zmniejsza to jej znaczenie jako oryginalnego dorobku A.R. Kozłowskiego. Książka zawiera wprawdzie aktualizację niektórych elementów książki zgłoszonej w ramach postępowania o naukowe usamodzielnienie. Ma znaczenie jako pozycja wprowadzająca ustalenia badawcze Autora do anglojęzycznego obiegu naukowego. Samodzielną monografią jednak nie jest.

Nurty badawcze Kozłowskiego to jak Autor sam słusznie stwierdza koncentrują się na:

- 1/ zagadnieniach polityczno - ustrojowych Europy Środkowo – Wschodniej w międzynarodowych stosunkach politycznych (6 artykułów i studiów),
- 2/ analizie systemów politycznych z uwzględnieniem przemian cywilizacyjnych (6 artykułów i studiów),
- 3/ problemach globalizacji w aspekcie idei, kontestacji i adaptacji zjawiska (9 artykułów i studiów).

Do tego ostatniego dodać należy redakcję dwu tomów o tematyce globalizacyjnej oraz zagadnień bezpieczeństwa narodowego. Pozostałe publikacje własne i w współautorstwie (polsko i anglojęzyczne) odnoszą się do zagadnień ekonomicznych w aspekcie międzynarodowym oraz problematyce zarządzania na poziomie struktur europejskich.

W obrębie *nurtu 1 – go*, Autor porusza przede wszystkim uwarunkowania geopolityczne europejskich stosunków międzynarodowych w XX wieku a także poziom kształtowania się tożsamości narodowych w Europie Środkowo – Wschodniej tego okresu z uwzględnieniem czynnika bezpieczeństwa międzynarodowego (metoda paradygmatu geopolitycznego). Obok metody geopolitycznej Kozłowski uwzględnia paradygmat cywilizacyjny (w rozumieniu głównie Huntingtonowskim ale z uwzględnieniem klasyki badań nad cywilizacjami i relacjami międzycywilizacyjnymi) dla wyjaśniania relacji międzypaństwowych oraz wewnątrz regionalnych. Teksty owego nurtu to wymieniona wyżej monografia o *geopolityce traktatu brzeskiego* oraz dwa artykuły o perspektywie znaczenia historycznego tego właśnie traktatu, inny tekst polityczno – historyczny w obrębie tego nurtu to analiza kwestii usuwania zaborców z Ziemi Polskich po I wojnie światowej. Pozostałe dwa wiążą się współczesną problematyką integracji europejskiej w odniesieniu raz do Polski, drugi – do współczesnej Republiki Białoruś. Ponadto występują tutaj (*nurt*) trzy teksty o : znaczeniu tożsamości narodowej w praktyce ustrojowej w Europie Środkowo – Wschodniej, roli Partnerstwa Wschodniego na „obszarach dawnej Rzeczypospolitej” oraz, o Białorusi wobec współpracy z Zachodem (anglojęzyczny) wraz z publikacjami (trzy) o kryzysie energetycznym w Europie Środkowo – Wschodniej (anglojęzyczny) i bezpieczeństwie energetycznym Polski w relacjach z Federacją Rosyjską (anglojęzyczny). *Nurt* jest zatem ogólną podbudową do tematu podjętego szczegółowo w książce habilitacyjnej. W połączeniu z dorobkiem naukowym w obrębie *nurtu 2 – giego* daje to efekt dostatecznie wystarczający z punktu widzenia pozytywnej oceny rozwoju naukowego tematyki białorusistycznej podjętej przez Autora.

W obrębie *nurtu 2 – go*, Autor bada relacje istniejących współczesnych systemów politycznych z uwzględnieniem zagadnień ustrojowych i transformacyjnych końca XX wieku w Europie Środkowo – Wschodniej z wyraźnym uwzględnieniem cywilizacyjnych aspektów specyficznej transformacji białoruskiej. To ostatnie prowadzi Go ku monograficznemu postawieniu pytań badawczych odnoszących się do tzw. modelu białoruskiego, który analizuje i prognozuje w dysertacji habilitacyjnej. Podstawą dla rozważań jest 6 publikacji (w tym jeden artykuł anglojęzyczny) gdzie Autor proponuje krótkie (12 str.) studium roli

„państwa europejskiego” w procesach światowego globalizmu, i podobnego charakteru (16 str.) rozważania o „miernikach demokracji” mogących mieć zastosowanie do oceny współczesnych państw Europy Środkowej i Wschodniej w tym specyficznego *modelu* białoruskiego. Pozostałe 3. teksty wiążą się bezpośrednio z problematyką statusu współczesnego państwa białoruskiego z wskazaniem na jego atrybuty bądź negatywy w ewentualnej (tu hipotetycznej) perspektywie integracji z Unią Europejską.

Nurt 3 – ci to również z uwzględnieniem paradygmatu cywilizacyjnego to autorska koncepcja badawcza współczesnych trendów globalizacyjnych z punktu widzenia teorii i ocen tych trendów prezentowanych przez środowiska badawcze oraz reakcje na efekty globalizacji występujące w światowym dyskursie politycznym. Kozłowski przedstawia tutaj dziewięć artykułów i studiów (w tym cztery anglojęzyczne). Są to głównie studia ekonomiczne w tym jeden odnoszący się do problematyki polityki walutowej w świetle polityki podatkowej ; z zakresu doktryny geopolitycznej (tu : ocena idei i ruchów tzw. Alterglobalistycznych). Jeden tekst odnosi się do roli gospodarczej (wpływu na politykę ekonomiczną państw) organizacji pozarządowych.

W obrębie doroku badawczego przywoływanego *nurtu* A.R. Kozłowski wykazuje także swoją współredakcję książki *Ekonomiczne i polityczne wyzwania we współczesnym łańdźie globalnym* (Warszawa 2009), oraz współredakcję tomu „Prac Wyższej Szkoły Bankowej w Gdańsku” zatytułowanego : *Międzynarodowe i wewnętrzne uwarunkowania bezpieczeństwa w Polsce* ((Gdańsk 2014). Autor zaznacza, że ów *trzeci nurt* pośrednio wiąże się doświadczeniem badawczym *nurtów* poprzednich gdyż geoeconomiczne zagadnienia występują w Jego badaniach jako ważki element oceny białoruskiego modelu państwowego co Kozłowski obszernie uwzględnił w rozprawie *habilitacyjnej*. Z tego punktu widzenia można uznać ten nazwijmy to za Autorem *nurt*, za warsztatowo wspomagający Jego badania główne w ostatnim okresie uwieńczone monografią o *Geopolitycznych przemianach białoruskiej przestrzeni cywilizacyjnej*.

Badania w powyższej (*nurtowej*) systematyce A.R. Kozłowski przedstawiał na licznych krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych oraz gremiach eksperckich. Po uzyskaniu stopnia naukowego doktora A.R. Kozłowski uczestniczył w 17. takich merytorycznych konferencjach.

Własne ustalenia badawcze oraz ogląd naukowych trendów badanej problematyki wykorzystał w dziele finalnym jaki jest przedłożona dysertacja.

Nabyte kompetencje naukowo - badawcze zwłaszcza z zakresu *nurtu 3 – go* znalazły wyraz także w praktycznych efektach osiągnięć badawczych Autora czego dowodem było kierowanie (koordynacja i udział ekspercki) w dwu krajowych projektach związanych z zagadnieniami edukacyjnymi : 1/ projekt *Ekonomia sukcesu – Program Operacyjny Kapitał Ludzki : Szkolnictwo wyższe i nauka* (MN i SzW 2015), 2/ *Pomorski Port Edukacji i Praktyki - Program Operacyjny Kapitał Ludzki : Szkolnictwo wyższe i nauka* (MN i SzW 2012) oraz w projekcie międzynarodowym: *Innowacyjne działania w celu zaspokojenia potrzeb szkolnictwa wyższego w XXI wieku* (Bańska Bystrzyca 2015). Te zainteresowania i ich efekty

to idąc za nomenklaturą Autora, rysujący się na przyszłość *czwarty nurt* naukowo badawczy (edukacyjno – społeczny ?) o jakim jednak sam nie wspomina.

Kozłowski posiada znaczący dorobek w zakresie naukowej współpracy z zagranicą. Uczestniczył aktywnie wygłaszając referaty gościnne na uczelniach krajowych oraz zagranicznych w: Portugalii, Indii, Francji, Norwegii, USA, Danii i Turcji. Aktywność ta związana była przede wszystkim z zagadnieniami umiędzynarodowienia procesu nauczania na wyższych uczelniach (*nurt czwarty ?*).

Odbył zagraniczne staże naukowe w : Scool of International and Public Affairs w Columbia University (luty 2012) oraz Institut of International Bussines tegoż Uniwersytetu (listopad – grudzień 2009) co poszerzyło Jego kompetencje naukowo - badawcze.

Dydaktyka jaką zajmuje się Habilitant w pełni odpowiada Jego kompetencjom badawczym. Przygotował i prowadził autorskie programy studiów z zakresu tematycznego : *Cywilizacje w czasie i przestrzeni* , *Geopolityka – polityka mocarstw*, *Komunikacja międzykulturowa*, *Negocjacje – teoria i praktyka*, *Principals of Civilizations Science*, *Teoria konfliktów politycznych i społecznych*.

Prowadził seminaria licencjackie i magisterskie w uczelni z jaką jest zawodowo związany a także w innych (głównie szkoły niepubliczne) w jakich pracował.

Uzyskał szereg nagród i certyfikatów (kilkadziesiąt) w związku ze swoją aktywnością naukową, ekspercka i popularyzacyjną.

Konkludując ; Artur Roland Kozłowski stworzył szczególny i w zasadzie oryginalny warsztat badawczy umożliwiający Mu analizę i wnioski w odniesieniu do zagadnień politologicznego oglądu genezy i efektów polityczno – ustrojowych w wybranych / badanych obszarach Europy Środkowej i Wschodniej (do takiej nazwy się skłaniamy uznając pojęcie Europa Środkowo – Wschodnia za cywilizacyjnie niekoherentne) ze szczególnym uwzględnieniem geopolitycznej i cywilizacyjnej sytuacji współczesnego państwa białoruskiego – Republiki Białoruś.

Warsztat ten i naukowe osiągnięcia są jakościowo i ilościowo dostateczne dla uznania, że w powyższym zakresie osiągnął zdolność i kompetencje naukowej samodzielności.

Biorąc pod uwagę powyższe należy stwierdzić, iż osiągnięcia badawcze, dydaktyczne, naukowo – organizacyjne, w zakresie popularyzacji nauki oraz naukowej współpracy międzynarodowej są dostateczne dla uznania samodzielności badawczej Habilitanta i uzyskania przez Niego stopnia naukowego doktora habilitowanego.

D. J. Winnicki